

(Pep Gimeno: "El Botifarra")

MUSICA TRADICIONAL VALENCIANA

Entrevista a Pep Gimeno "el Botifarra", cantant valencià de Xàtiva, "Medalla d'Or de la Generalitat al mèrit cultural" Any. 2013. I recent "Medalla d'Honor del Consell Valencià de Cultura" Any 2016. Que desenvolupa una labor de recuperació del folklore valencià des dels anys 80. I que en l'actualitat supera des de fa anys les 200 actuacions anuals.

El lloc de l'entrevista és el carrer Sarians a Xàtiva, RC Estudis de Pau Chàfer, amb qui recentment ha gravat el cd "A un home que ve del poble, ningú fa baixar la cara".

Dilluns dia 6 de desembre del 2016, 18:30h de la tarda, està plovent a cànters en aquesta localitat de la comarca de la Costera. Arriba Pep i ens asseiem Pau Chàfer, Pep i jo. Li comente les preguntes que he preparat i comencem a parlar.

1. Com va ser el teu acostament a la música tradicional valenciana?

Més que un acostament és que realment jo em vaig criar ja dins d'aquesta cultura, em vaig criar amb les meves ueles, a ma uelo Botifarra el vaig conèixer però jo tenia 5 anys. Aquella gent, com tota la gent d'abans cantaven i tenien una saviesa, jo era molt jovenet, i no sé fins a quin punt era conscient del valor que tenia allò per a mi, ara té un valor incalculable. L'any 1975 quan va morir el dictador, van començar a Xàtiva "les Albaes", ja ens deixaven cantar en valencià i a mi de sempre m'ha agradat cantar, i en aquells dies ja sabia coses que havia après de la gent gran.

- **Una pregunta: Has dit que l'any 75 ja vos deixaven cantar en valencià, abans no es podia?**

Pues no, ni cantar ni parlar, perquè anaves a escola i no et deixaven parlar valencià, era un càstig i si anaves a València et tractaven, com va dir aquesta senyora en les corts: com a "aldeanos" i per a mi és un orgull parlar aquesta llengua.

L'any 76 vaig començar i recorde que quan van començar les "albades" que aquí (Comarca de la Cosatera) no estaven de moda. Aquí es portava més la "Versà" que era com un fandango, una variant de la "Riberenca" que es canta en La Ribera (comarca limítrofa a la de La Costera) jo he entrevistat a el "tio Chiquillo" a el "tio Cistella" a tota aquesta gent i ells cantaven "Versà".

I aquí vaig començar i va ser la primera vegada que vaig cantar al carrer, fins que em vaig anar a fer el servei militar.

Jo treballava en un taller perquè jo sóc "ferrer", i m'agradava cantar, i cantava mentre treballava i un home (Pepe Verdú) em va escoltar i em va dir: a tu no t'agradaria cantar en un grup de danses?, i vaig passar a formar part de el "grup de danses del Genovés i Llocnou" que dirigia Vicent Chàfer, que assajaven en la Caserna de la Guàrdia Civil de la Llosa, (que seria l'embrió del grup Sarau). Em vaig unir a ells i vaig haver de familiaritzar-me a el "Cant de Compte" perquè jo cante: "Cant de Compte" no "Cant d'Estil", canto Jotes, Fandangos, Seguidilles, i tot el que es canta a la comarca de La Costera, i part de "La Vall d'Albaida".

El cantaor de "Compte" ha d'entrar bé al temps perquè les danses depenen d'això, així com no obstant si eres cantaor "d'Estil" pots entrar quan vulgues i no passa res. Jo vaig estar uns sis mesos en els assajos sol escoltant i llavors Vicent Chàfer em va preguntar: T'atreveixes? I clar ja m'havia familiaritzat, a banda que no se de música perquè no tinc ni idea el que és la música (referint-se a coneixements de llenguatge etc.)

Per aquell temps la gent del grup de danses es dedicava els dissabte i diumenges a la tarda a anar a casa de la gent gran i els gravaven: la "tia Emilieta" "la uela Rosario", jo tinc gravacions en les quals li acompanyen a la guitarra, i la tia Rosario ens canta el "Dotze i U" (espècie de fandango), i jo la veritat és que disfrutava com un xino. I la meua estrena va ser amb el "Dotze i U de Canals" en Benicalap i m'acordaré tota la vida, i aquí ja vaig començar a cantar regularment.

- I quina diferència hi ha entre un "Cantaor de Compte i un de Cant d'Estil"?

Que el cantaor de "Compte" està cantant-li als ballaors i ballaores, entonces la gent del ball expliquen les passades, són dotze punts que diuen ells. –Pau Chàfer diu és una estructura que es repeteix-. I en el "Cant d'Estil" o "Cant a l'aire" els músics segueixen al cantaor, és més lliure. A mi: diu Pep, els cantors de "Cant d'estil", em comenten que el "Cant de compte" és difícil de cantar; per a mi no, perquè jo ho he cantat tota la vida, però si ho penses és compromès perquè si el cantaor falla el ball se'n va a pique.

- Es diferencia entre comarques o existeixen les dues classes de cant en totes?

No es diferencia, existeixen les dues classes. El que passa és que el "Cant d'Estil" és jove, va néixer a principis del segle XIX a la ciutat de València i voltants, no és tan antic com un "Cant de Batre" o una cosa tan senzilla com "una Cançó de Xiquets" que es remonta a la cultura jueva. Hi ha moltes diferències, has de conèixer-ho i fer comparacions

(grup de Danses d'Ontinyent)

2. Encara que ja ho has comentat que classe de cantant et consideres dins del panorama de la música tradicional valenciana?

Jo sóc un cantaor de "*Compte*" -però també cantes "*Cant d'Estil*"?- els conec i he cantat per exemple "*Albaes*" el "*U*" el "*U i Dotze*" que es canten en l'horta de València, si es tercia i m'ho demanen jo les cante perquè les sé, i les "*Albaes*" les he cantat tota la vida, però no em considere cantaor de "*Cant d'Estil*".

3. Quins gèneres has treballat més o fins i tot has recuperat? Per què la famosa "*Malaguenya de Barxeta*", les has recuperat tú?

Més que jo: nosaltres (referint-se als integrants del grup Sarau). La "*Malaguenya*" és un "*U*", quan tu dius "*Malaguenya*" o "*Granaina*", aquí a la nostra comarca et refereixes a un "*U*", així com a les comarques de l'horta de València no hi ha malaguenyes ni granadines.

-I quan dius un "*U*" a quina classe de gènere et refereixes?

Doncs el "*U*" és un "*fandango*", aquí tenim varis, el "*U de Xàtiva*", "*L'U de Beniganim*" - Pau Chàfer canta el ritme tal com sonaria- tu quan escoltis "*U*" és fandango. **I la malaguenya també?**- si també. El que passa és que hi ha variants.

- Hi ha alguna malaguenya més a part de la de Barxeta?

Si està la de Corbera i alguna més hi ha, hi ha vàries.

- I "*Granaina*" hi ha alguna més a part de la de el "tio Palero"?

No. Jo explique moltes vegades que el tio Palero, deia que la tonada que ell canta, és perquè ell treballava de petit, en la construcció de la via de ferrocarril de Xàtiva a Alcoi, i va venir a treballar allí gent de Granada, i cantaven aquestes cançons, el que passa és que el tio Palero cantava les mateixes tonades però en València. Però és un "*U*" que és fandango (referint-se a la "*Granaina*").

- **I algun gènere més que a tu se t'ocorreixca, o que et sentes orgullós d'haver recuperat o treballat?**

El "*Cant de batre*", estic orgullós perquè dic moltes vegades, que quan era jove i anava amb "Sarau" cantaves un "*Cant de Batre*" i es burlaven de tu. I l'altre dia a València un xiquet d'onze anys em diu: se t'ha oblidat cantar una cançó- que cançó?- Un "*Cant de Batre*" em va dir.

- **Em pots dir alguns gèneres més?**

També estan el "*Cant de LLaurar*" i el "*Cant de Segar*", el "*hi-jazz*" i el "*Fandango*". També els "*Cants de Batre*" poden ser per fandango, com el de Xàbia. Un de "hi-jazz" seria, i Pep es posa a cantar: (La xica no vol...) això no és fandango. També, "*Masurca*" "*el Bolero*" "*la Seguidilla*", "*el Romanç*": Pau Chafer diu: "*La Couplé*", i Pep diu, la *Couplé* va ser a partir dels anys 10 (1910), i era una cançó de moda, com la cançó de l'estiu. Igual que la Jota que també cantem que va nàixer a la fi del segle XVII principis del XVIII. Les "*Polkes*", les "*Mazurkes*" a mitjan segle XIX. I després aquí en aquesta comarca els Fandangos els "abolarem", els fem més boleros. Pau diu: el Bolero és en compàs de 6/4. Com el volem gravar el "*Velatori de Tabernes*".

- **Parla'm una mica de "els Velatoris" (cants per la mort d'un infant)**

Jo el que et puc dir és el que m'han explicat. Els velatoris es cantaven perquè hi havia molta mortalitat infantil. La meua uela explicava que eren tretze germans i de tretze es van quedar quatre. El velatori funcionava com una vàlvula d'escape, i una manera de creure que cantant i ballant, que és el que podien fer en aquesta època, l'infant se'n anava al cel i es convertia en àngel i ells es quedaven satisfets.

- **I quan cantaven el "Velatori" el dia després?**

No, abans d'enterrar-lo.

- **Estava el cos del xiquet o xiqueta?**

Home clar, per això en la lletra diu: "Que estiga de cos present". Pep comença a recordar, Pau li recorda i recita:

La dança del velatori /vingau dones a ballar/ que és dança que sempre és dança/ quan és mor algun albat.

La cosa més dolça i fina/més que ningun pensament/a tots els presents ens dol/ que estiga de cos present.

La "tia Pepica" explicava que el seu pare el "tio Pepe el soldador" va ser l'últim que va ballar el "*Velatori*" al poble de La Llosa, perquè Fernando VII ja ho va prohibir, i l'església estava totalment en contra, deien que era pecat i tot el rotllo. L'últim velatori que

es va fer a la comarca de la Costera va ser en 1924, la xiqueta es deia: Iluminada i tenia tres anys. La tia "Tere" em va dir que les corones dels "albats" (nens), eren de plomes de flamenc o de ganso, de color vermelles algunes, i com la misèria era tan gran i hi havia tantes morts infantils, les corones les es passaven d'uns a uns altres. També com a anècdota als xiquets que no estaven batejats, no els podien enterrar en el cementiri i els tiraven en el "Limb" i era un lloc en el cementiri on deixaven als no cristians.

- **I també els feien fotos amb els ulls tancats no?**

Per conservar un record. També si morien molt ràpid i no estaven batejats, els enterraven darrere de la porta de casa, que és un costum que ve dels grecs.

- **Es cantaven amb instruments?**

Sí, portaven acompanyament instrumental. Amb una rondalla i també si no tenien un grup, s'acompanyaven amb acordió. I els "velatoris" són "abolerats".

- **El gènere seria un bolero?**

Sí, el poble volia a imitar a la noblesa que gastaven el Bolero. Encara que als nobles no els semblava bé que es cantaren era solament ballat. Però nosaltres tenim varis que el poble cantava, el de Guadassuar, el de Tabernes, aquí a la comarca tenim el menys cinc o sis.

Després estan les variants o com podríem dir: "engarçar" que seria barrejar un Bolero amb una Seguidilla o un Fandango, canviar de cop de ritme –Pau diu com el qual toquem nosaltres, el "Bolero enfandangat", (els tres inclòs toquem junts en l'últim cd, per això diu "nosaltres")- i aquesta pràctica era molt popular al poble.

(Pep Gimeno: "El Botifarra")

4. Quina creus que ha estat la teua llabor en la recuperació de cançons, i quina t'ha aportat el contacte amb la gent gran que guardava aquest coneixement?

Jo li ho dec tot a la gent gran, gràcies a ells conservem tota aquesta tradició. Crec que Camarón de la Isla el cantaor de flamenc, també anava de casa a casa gravant. Quan el grup Sarau es va desfer cap a l'any 87/88, jo vaig continuar la labor, perquè jo creia que era una cosa que valia la pena, també ho dic molt, jo no ho he fet perquè se me reconeguera a mi, ho he fet perquè es conserve ni més ni menys, i la veritat és que estic molt satisfet i orgullós.

Ara mateix estic digitalitzant tots els àudios, i vull portar-ho a l'arxiu municipal de Xàtiva, i Isaïes Blesa que és l'arxiver m'ha agraït el detall, i jo li dic que això no és meu, això és del poble. Així si vas a l'arxiu i dius doncs jo vull sentir a la "tia Emilieta" o a el "tio Cagalló", ho sentiràs perquè això és de tots.

5. Parla'm d'alguns instruments que cregues que són més representatiu dins del folklore valencià.

La percussió; per desgràcia aquí a La Costera s'ha perdut molt la percussió. Els més representatiu en el folklore valencià, llevant de les "*Albaes*" que s'introdueixen amb la "dolçaina o xirimita" i el "tabalet", estan molt present la guitarra, la bandurria, el llaüt l'acordió també i el violí. Tinc enregistraments dels de Canals, de el "tio Catarro" i tocava el violí i s'acompanyaven, realment amb el que podien o tenien a mà.

Després estan els "instruments de cuina" com per exemple els que jo toco "l'almirés", "la canya badà", -has dit "almirés", si és el "morter" és que ho diem en castellà, també en una "post de llavar" -parle de percussió- "els panderos", els "pandorgues" que són simbombes que es tocaven en Nadal- Pau diu "l'ampolla de anís"- "l'espardenya i el cànter", en un "garbell amb cigrons" això sona espectacular-Pau diu que ho va gastar per al disc- jo me'n recorde que la "uela Rosario" tocava el "almirés". Jo ho he vist tocar molt en castella. Vanesa Muela que és una música de folklore, ho toca, i és una passada, també agafa una paella de cuina i uns didals i es posa a tocar que se't posa la pell de gallina.

- I les "postisses" (castanyoles) també?

Si clar, després els "pitos", que són de percussió, com unes "postisses" menudes, això és més de la part de l'interior de Castelló, però com a mi m'agrada tant la percussió, jo ho arreplegat tot. És que en "tres i no res" feien una tocada.

6. Quins són per a tu els orígens de la música tradicional valenciana?

No fa falta que ho digui si ho sents ja saps d'on ve, dels jueus i els àrabs.

- **Creus que la música andalusa també ha influenciat?**

Si, també.

Però moltes vegades dic que per exemple les "*Cançons de xiquets*", i entona:

El sereno ha mort un gos/a la porta l'hospital/les xiquetes de costura...

Això és de la Càbala, és dels jueus ho cantaven ells, i després els "*Cants de batre*" tu sents a Ahmed (amic àrab de Pep) i li pregunta a Pau- tú sents diferència entre el qual canta ell i el que cantem nosaltres?- i respon que no.

- **Aquí els jueus quan van estar exactament?**

Aquí els van expulsar al segle XV, aquí a Xàtiva –els Reis Catòlics- si l'expulsió dels moriscs va ser després, la dels jueus en el XV, la Reina Catòlica va ser la que els va expulsar. Els van expulsar primer a les illes, Mallorca i les tres illes, parle dels sefardís dels espanyols. Un dia em va passar que Fina la meva dona i jo ens vam anar a Istanbul i darrere de Santa Sofia el guia ens va dir: parlen espanyol i eren jueus sefardís i parlaven en castellà, jo tindria vergonya de parlar en castellà després d'haver-me expulsat, era castellà antic, deien paraules que estan perdudes avui dia. Jo crec que aquí hi ha moltes de les arrels de la nostra cultura, dels àrabs i dels jueus per descomptat.

(Pep Gimeno: "El Botifarra")

7. **Creus que té similitud amb algun altre folklore?**

Doncs mira jo escolte a Sardenya, els pastors d'allí i els corsos, i és el mateix, també perquè la reina va arribar a ser reina d'Aragó. És que el folklore és el més gran del món, jo m'enrecorde un dia a Toledo i vaig escoltar allí la "*Massurca de l'Agredolç*", que fort estaven tocant-la un grup de danses d'allí. El folklore corre com el llenguatge és el mateix. Tu igual vivies aquí però després igual t'anaves a viure a un altre lloc, a més es transmetia de manera

oral de pares a fills. Té moltes similituds, els grecs també, jo escolteel buzuki i moltes sonoritats i em resulten similars, sobretot en el mediterrani i molt amb els àrabs.

Jo m'enrecorde que quan era xiquet la meua uela tenia una ràdio, i jo jugaba a "submarins", tenia una agulla i jo jugava, i de tant en tant sintonitzava i sentia als àrabs cantar i a mi m'impresionava, perquè encara que no ho entenia, però em resultava molt familiar. Després jo vaig fer el servei militar a Ceuta i estava al barri "El príncep", estava en "regulars" i escoltava cantar a "Boadin" de bon matí i era com si escoltés el "tio Batiste" quan em canta els "Cants de batre"

8. Quin creus que és el motiu pel qual la música tradicional valenciana, ha estat oblidada i no ens ha arribat a les noves generacions de músics, fins a fer uns anys?

Política, i tenir, encara que per a mi és una sort, la desgràcia de cantar en valencià. A mi molta gent em pregunta quan vas ser a Alemanya, a Itàlia o França en quin idioma cantaves? En Alemany, en què haig de cantar "mos ha fotut" (riures). Els xinesos quan vénen canten en valencià?

9. Ara que la música valenciana està en auge, i que t'has convertit en una icona en aquest camp, quins són les teves sensacions de cara al futur?

Jo tinc bona sensació, fa vint anys t'hagués dit que estava perdut, perquè quan jo era jove cap a l'any 75, va començar Al Tall, Lluís Miquel, els Pavesos, en els anys 80 va haver-hi un auge, i van arribar els anys 90 i es va apagar tot, també política, perquè alguns que no vull nomenar van dir ara ja no hi ha res que lluitar, en estar les esquerres. I jo que durant anys vaig ser invisible per a tots, a partir de l'any 2006 això explotar i encara segueix.

10. I creus que l'explosió és per un recolzament institucional o perquè realment hi havia una enyorança de recuperació?

De recolzament gens, el que dius tu, una enyorança, també de la gent jove i jo em lleve el sombrero de cara a ells. Col·laboracions en discos tinc sobre unes cinquanta, i tot gent jove, la Gossa Sorda, Obrint Pas, la "La Malaguènyia de Barxeta" que ha versionejat Obrint Pas, i gràcies en part a ells s'ha convertit en un himne la coneixen "gatets i gossets", a mi molta gent em diu vam anar a veure a Obrint Pas i s'acaba el concert amb la teua "Malaguènyia" diuen que és la meua. Jo he vist vuit o deu mil persones en "Arc de triomf" a Barcelona, cantar la "Malaguènyia". He vist coses impensables i gent de vint anys cantant aquestes cançons, això és molt forta, crec que això quedarà ahí.

11. Has començat ara a col·laborar amb gent que canta en altres idiomes?

Si, una cosa molt bonica que m'ha passat últimament, hi ha un home que li diuen Ramón que és de Montaverner, del poble de la "Granaina". Estava jo en "Casa dels senyoretetes" i Ramón em va dir és que resulta que tinc un amic que li criden Romulo Castro i és de Panamà i vol parlar amb tu. Un dia ens posem a parlar per internet, a mi m'ho van enxufar i jo vaig parlar amb ell, i em va dir que ells allí canten com un "U" que ells criden el

"Atravesao" i ho canten amb acordions, i em va dir que li agradaria que féssim una fusió, tu cantant el "U de Aielo" i jo el "Atravesao" i efectivament ho vam fer, i ho van presentar en el Teatre Nacional de Panamà i va guanyar el primer premi. I si tu veiessis als indis i les índies amb les seves faldes ballar el "U de Aielo" se't posa la pell de gallina, i el canta el "Atravesao" i és el mateix, la seva àvia era de la l'Alcora. Aquesta col·laboració és molt bonica.

12. Quin seria tu missatge per als joves que vulguin dedicar-se al que tu?

Jo els recolze fins a la medul·la, cosa que a mi no m'han recolzat, que no estic res rencorós. I molts ànims, que conserven la llengua i la cultura, perquè si ells tenen aquests principis, tiraran endavant.

(* 5 de Desembre del 2016. Xàtiva (València) Comarca de La Costera.)

